

19. Селіванов А. Розуміння і реалізації конституційних положень «влада народу» (довідь комісії з питань здійснення народовладдя) / А. Селіванов // Конституційна асамблея : політико-правові аспекти діяльності. – 2012. – № 6. – С. 12–29.
20. Смук М. Проблема визначення народу як суб'єкта права законодавчої ініціативи / М. Смук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2011. – Вип. 36. Т. 1. – С. 63–66.
21. Степаненко С. Взаємодія органів державної влади та інституцій громадянського суспільства в процесі реалізації євроінтеграційної політики України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / С. Степаненко. – Х., 2010. – 20 с.
22. Коротких А. Компетенція як основний елемент правового статусу адміністративного суду в Україні / А. Коротких // Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса. – 2013. – № 4 (25). – С. 340–344.
23. Ткачова Н. Закономірність зростання прогресивної ролі права як загальносоціального феномена / Н. Ткачова // Підприємство, господарство і право. – 2013. – № 3. – С. 29–32.
24. Філософія права : підручник / О. Данильян, О. Дзьобань, С. Максимов та ін. – Х. : Право, 2009. – 208 с.
25. Тодыка О. Народовластие в условиях глобализации / О. Тодыка ; под ред. А. Петришина. – Х. : Право, 2005. – 336 с.
26. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
27. Теплюк М. Введення закону в дію: теоретико-правові проблеми законодавчого регулювання : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / М. Теплюк ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. Корецького. – К., 2014. – 40 с.
28. Дутка Г. Проблемні аспекти та шляхи вдосконалення вітчизняного законодавчого процесу / Г. Дутка // Прикарпатський юридичний вісник. – 2016. – Вип. 3 (12). – С. 27–30.

УДК 342.537

КЛАСИФІКАЦІЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПРОЦЕДУР ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

CLASSIFICATION OF PARLIAMENTARY PROCEDURES OF THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE

Лихачов Н.С.,

*аспірант кафедри конституційного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Стаття присвячена дослідженню видів парламентських процедур. Розглянуто різні точки зору щодо їх класифікації. Проаналізовано парламентські процедури Верховної Ради України залежно від таких критеріїв, як джерело закріплення, цільове призначення, суб'єкти та об'єкти реалізації, метод правового регулювання, термін дії тощо, наведено відповідні приклади.

Ключові слова: парламент, парламентські процедури, класифікація, Верховна Рада України.

Статья посвящена исследованию видов парламентских процедур. Рассмотрены различные точки зрения относительно их классификации. Проанализированы парламентские процедуры Верховной Рады Украины в зависимости от таких критериев, как источник закрепления, целевое назначение, субъекты и объекты реализации, метод правового регулирования, срок действия и т. д., приведены соответствующие примеры.

Ключевые слова: парламент, парламентские процедуры, классификация, Верховная Рада Украины.

The article investigates species of parliamentary procedures. Different views on their classification. Analyzed the parliamentary procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine depending on criteria such as source consolidation, purpose, subject and object implementation, the method of regulation, expiration date, etc., are relevant examples.

Key words: parliament, parliamentary procedures, classification, Verkhovna Rada of Ukraine.

Постановка проблеми. Серед найбільш актуальних тем, які протягом останніх десяти років отримали науково-практичне значення, істотно місце належить питанням організації та діяльності парламенту, зокрема парламентським процедурам. Функціонування єдиного законодавчого органу, а також його вміння в передбачені законом терміни розглянути і прийняти необхідне рішення істотно залежить від розроблених парламентом правил поведінки – парламентських процедур. Вони відіграють значну роль у життєдіяльності парламенту, є необхідною умовою практичної діяльності законодавчого органу і гарантіями успішного здійснення ним своїх кон-

ституційних функцій. У зв'язку з цим необхідність вивчення видів парламентських процедур зумовлена об'єктивними причинами, одна з яких – потреба в більш досконалому і чіткому механізмі роботи законодавчого органу.

Стан опрацювання. У вітчизняній юридичній літературі можна зустріти наукові роботи, присвячені дослідженню деяких видів парламентських процедур. Серед них можна назвати дослідження І. Грищенко, в яких аналізуються сутнісні характеристики парламентських процедур, О. Євсєєва, присвячені розгляду специфіки процедур в конституційному праві України, Т. Француз-Яковець, в яких досліджу-

ються джерела правового регулювання парламентських процедур, та багато інших. Однак оскільки від належної реалізації парламентських процедур значною мірою залежить ефективність діяльності єдиного органу законодавчої влади України, необхідність аналізу їх видів не викликає сумніву.

Метою статті є дослідження видів парламентських процедур, аналіз процедур Верховної Ради України залежно від таких критеріїв, як джерело закріплення, цільове призначення, суб'єкти та об'єкти реалізації, метод правового регулювання, термін дії тощо.

Виклад основного матеріалу. У теорії парламентського права певні процедури та правила формування парламентських органів та функціонування парламенту в сукупності охоплюються терміном «парламентські процедури». Ці правила численні і різноманітні, оскільки зумовлені багатьма факторами, зокрема багатофункціональністю парламенту як органу державної влади, формою державного правління та формою державного устрою, внутрішньою структурою парламенту тощо. Враховуючи вищезазначене, вважаємо за доцільне дослідити види парламентських процедур, на підставі чого виробити власну точку зору щодо їх класифікації.

У науці конституційного права немає єдиної точки зору щодо класифікації парламентських процедур. Так, А.В. Сероус, наголошуючи на тому, що найбільш оптимальною є класифікація парламентських процедур залежно від функцій парламенту, поділяє парламентські процедури за цим критерієм на: 1) парламентські процедури, які забезпечують реалізацію законодавчої функції парламенту (парламентські процедури, що забезпечують ефективність законодавчого процесу – порядок здійснення законодавчої ініціативи; процедури, пов'язані із проходженням законопроекту в парламенті, тобто процедури, що становлять законодавчий процес); 2) парламентські процедури, які забезпечують реалізацію представницької функції (зокрема здійснення правил внутрішнього розпорядку, порядок створення і функціонування внутрішніх органів парламенту і його палат; парламентські процедури, пов'язані із взаємодією парламенту з виконавчою владою); 3) парламентські процедури, пов'язані з реалізацією представницькими органами влади контрольних повноважень (контроль за виконанням бюджету, запити та інтерпретації, парламентські розслідування); 4) парламентські процедури, пов'язані зі статусом і порядком діяльності парламентарів (парламентські запити, позбавлення депутата недоторканності) [1, с. 29].

Ю.А. Тихоміров за цим критерієм поділяє парламентські процедури на законодавчу, представницьку, конституційну, внутрішньо організаційну й контрольну [2, с. 144].

За рівнем субординації суб'єктів реалізації І.М. Степанова, Т.Я. Хабриєва поділяють парламентські процедури на внутрішньо парламентські (законодавчі, організаційні, контрольні), міжінституційні (президент – парламент – уряд – судова влада), федеративно-інституційні (парламент – парламентські інсти-

тути суб'єктів федерації, місцеве самоврядування); процедури у сфері відносин публічно-правової відповідальності (парламент – виборці) [3, с. 14].

Російський дослідник О.Н. Булаков виділяє дві групи парламентських процедур. Перша група включає в себе процедури щодо здійснення повноважень парламенту як представницького і законодавчого органу, а саме процедури, які використовуються у разі представництва нації, політичного волеутворення, законотворчості, взаємин з органами державної влади федерального і регіонального рівня, вирішення питань, що стосуються формування інших органів держави, розв'язання контрольних функцій, вирішення питань щодо суспільно-економічного устрою та фінансів, вирішення питань щодо правового статусу громадян, їх організацій та об'єднань, вирішення питань щодо безпеки й оборони держави, вирішення питань щодо зовнішніх відносин. Друга група – процедури, які використовуються для вирішення питань формування власної організації і діяльності, – менш численна, але вельми важлива, оскільки, використовуючи саме ці процедури, парламент здійснює всі свої повноваження [4, с. 207–208].

І.Н. Рязанцев у дисертаційному дослідженні парламентських процедур наводить їх авторську класифікацію залежно від: 1) повноважень парламенту; 2) території застосування; 3) об'єкту (акту) прийняття; 4) стадій законодавчого процесу; 5) форми закріплення; 6) структури парламенту; 7) організаційних форм діяльності палат парламенту. За першим критерієм класифікації автор виділяє три види процедур: процедури щодо здійснення повноважень парламенту як представницького, законодавчого органу, і процедури формування власної організації і діяльності. Пропонуючи поділити парламентські процедури за територією використання (друга класифікація) на федеральні і суб'єктів федерації, дисертант виділяє парламентські процедури за об'єктом (актом) прийняття (третя класифікація). Один із варіантів класифікації законодавчих процедур парламенту, запропонованих дисертантом (четверта класифікація), – процедури на різних стадіях законодавчого процесу. За формою закріплення дисертант пропонує виділити два види парламентських процедур у Росії: основні (первинні), тобто закріплені в Конституції Російської Федерації (засідання палат, діяльність комітетів і комісій, парламентських слухань, Голови палат, законодавчий процес), в конституціях (статутах) суб'єктів Російської Федерації; і вторинні (похідні), закріплені в законодавстві і регламентах та інших актах (депутатські питання і парламентські запити, круглі столи, діяльність спеціальних органів і т.д.). Шоста класифікація, запропонована дисертантом, стосується тільки парламентських процедур на федеральному рівні: автор виділяє парламентські процедури, характерні тільки одній палаті під час здійснення нею властивих тільки їй повноважень. Ґрунтуючись на організаційних формах діяльності палат парламенту, дисертант виділяє групи парламентських процедур у Раді Федерації і в Державній Думі Федеральних Зборів [5, с. 8].

На думку В.Е. Теліпко, встановлені чинним законодавством процедури розгляду і прийняття актів Верховною Радою України можна поділити на загальні і спеціальні. До загальних парламентських процедур належать процедури здійснення Верховною Радою України функцій, в яких виявляється її соціальне призначення як законодавчого органу держави (процедури законотворення, формування органів судової і виконавчої влади та здійснення парламентського контролю за діяльністю останніх). Спеціальні парламентські процедури виявляються у спеціальному ускладненому чи спрощеному щодо загальних парламентських процедур порядку розгляду Верховною Радою України окремих питань, віднесених до її повноважень. Такі процедури розгляду питань і прийняття рішень застосовуються Верховною Радою тоді, коли ці питання безпосередньо не зумовлені здійсненням нею законодавчої діяльності, участю у формуванні органів державної влади або здійсненням функцій парламентського контролю [6].

В.Ф. Погорілко також відрізняв постійні і тимчасові парламентські процедури – за терміном діяльності, складні (комплексні) і прості – за механізмом реалізації [7, с. 338].

На нашу думку, поділ парламентських процедур лише за вищезазначеними ознаками певною мірою не відповідає практиці їх реалізації. Для більш повного зрозуміння та якісного аналізу проблем здійснення парламентських процедур необхідно навести більш розгорнуту їх класифікацію, для якої застосувати певні критерії.

Насамперед, класифікація парламентських процедур може бути проведена за джерелом закріплення. Відповідно до цього критерію, можна виділити парламентські процедури, що а) містяться в нормативно-правових актах (конституції держави, органічних законах, регламентах парламенту або палат парламенту, звичайних законах); б) містяться в нормативно-правових договорах; в) мають характер прецеденту; г) існують у формі конституційного звичаю.

Зокрема, парламентські процедури Верховної Ради України можна поділити на ті, що містяться в Конституції України, законах України, підзаконних нормативно-правових актах. У Конституції України міститься невелика кількість парламентських процедур, що пов'язано з обмеженням процесуальної регламентації в Основному Законі. З-поміж таких процедур можна назвати порядок призначення Прем'єр-міністра України і міністрів, прийняття резолюції недовіри Кабінету Міністрів України, внесення змін до Конституції України. Серед законів України, що закріплюють парламентські процедури, перш за все, слід назвати Регламент Верховної Ради України, яким встановлюється порядок роботи парламенту, його органів та посадових осіб. Також до законів, що закріплюють парламентські процедури, можна віднести закони України «Про комітети Верховної Ради України», «Про статус народного депутата України», «Про Кабінет Міністрів Укра-

їни», «Про Конституційний Суд України» тощо. До підзаконних нормативно-правових актів, що закріплюють деякі парламентські процедури, можна віднести Постанову Верховної Ради України «Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України», Положення про порядок роботи у Верховній Раді України із проектами законів, постанов, інших актів Верховної Ради України тощо.

За цільовим призначенням парламентські процедури можна класифікувати на регулятивні та охоронні. До перших належать процедури, спрямовані на виникнення або реалізацію конституційного регулятивного правовідношення, учасником якого є парламент. Метою других є виявлення й реалізація конституційного охоронного правовідношення. Регулятивні процедури розраховані на нормальний хід реалізації конституційних норм, а охоронні – на аномальну динаміку конституційних правовідносин і необхідність застосування певних юридичних санкцій. Серед регулятивних процедур парламенту України можна назвати законодавчу процедуру, процедури складення присяги народним депутатом України, формування органів Верховної Ради України, державних органів тощо. До охоронних процедур можна віднести висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, розгляд питання про надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата, розгляд питання про дострокове припинення повноважень народного депутата тощо.

Парламентські процедури можна класифікувати й за таким критерієм, як *правові форми діяльності*, на правотворчі, установчі, правозастосовні і контрольні парламентські процедури.

Під правотворчими парламентськими процедурами варто розуміти правила, що регламентують порядок розробки, зміни або скасування правових норм. До таких процедур можна віднести процедуру внесення змін до конституції, законодавчу процедуру, процедуру прийняття парламентом підзаконних нормативно-правових актів.

Установчі парламентські процедури – це процедури, спрямовані на утворення, ліквідацію або реорганізацію конституційних органів держави, їх структурних підрозділів і посадових осіб. До установчих процедур Верховної Ради України належать процедури: формування депутатських фракцій і груп, обрання Голови Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України, створення комітетів, утворення тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій, формування Кабінету Міністрів України, призначення на посади та звільнення з посад Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, суддів Конституційного Суду України, Голови та інших членів Рахункової палати, призначення на посади та припинення повноважень за поданням Президента України членів Центральної виборчої комісії, призначення на посади та звільнення з посад членів Ради Національного банку України, членів Національної ради України з питань теле-

бачення і радіомовлення, призначення за поданням Прем'єр-міністра України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України, призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України, надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора, призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених ст. 73 Конституції України тощо.

Правозастосовчі парламентські процедури забезпечують безперервність процесу реалізації конституційних приписів шляхом наділення парламенту відповідними повноваженнями. Зокрема, це різного роду організаційні та організаційно-технічні процедури: підготовка та організація розгляду питань на сесії парламенту, організація та ведення пленарних засідань, порядок виступів і надання слова на засіданнях, організація голосування тощо.

Контрольні парламентські процедури регламентують здійснення юридично значущих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підконтрольними парламенту суб'єктами конституційно-правових приписів і припиненням порушень відповідними засобами з можливістю застосування певних юридичних санкцій. До такого виду парламентських процедур у Верховній Раді України належать процедура висловлення недовіри Генеральному прокурору України, надання згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт народного депутата, розгляд питання про схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України, розгляд звітів і доповідей Кабінету Міністрів України, розгляд питання про відповідальність Кабінету Міністрів України (винесення резолюції недовіри), усунення Президента України з поста в порядку імпичменту тощо.

Ще один критерій класифікації парламентських процедур – *за суб'єктом їх реалізації*. Вважаємо, що за цим критерієм парламентські процедури доцільно поділяти на внутрішньопарламентські та міжінституційні. До першого виду процедур можна віднести ті, що реалізуються суто парламентом або окремими його органами. Наприклад, формування порядку денного сесії парламенту, депутатських фракцій і груп, обрання голови парламенту, проведення розслідування тимчасовою слідчою комісією тощо. Міжінституційні парламентські процедури – це процедури, в яких, окрім парламенту, беруть участь й інші органи державної влади чи державні органи. До таких належить законодавчий процес, процедура формування уряду, проведення урочистого засідання Верховної Ради України з приводу складення присяги новообраним Президентом України, імпичменту президента тощо.

За об'єктом (сферою реалізації) парламентські процедури можна поділити на такі, що застосовуються під

час вирішення питань, що стосуються внутрішньодержавних зносин (формування власної організації, утворення інших державних органів, вирішення питань соціально-економічного розвитку, фінансів, безпеки й оборони держави тощо), та ті, що стосуються зовнішніх відносин (надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів та денонсація міжнародних договорів, ухвалення плану співробітництва з парламентами іноземних держав, формування офіційних парламентських делегацій України тощо).

З точки зору *методу правового регулювання* можна виділити альтернативні (диспозитивні) і безальтернативні (імперативні) процедури. Для альтернативних процедур характерний диспозитивний метод правового регулювання і пов'язана з ним можливість вибору того чи іншого варіанту поведінки у межах, встановлених законом. Учасники правовідносин можуть своїми діями і рішеннями регулювати рух процедури в тому чи іншому напрямі. У суб'єктів безальтернативних процедур такої можливості немає, оскільки всі їх процесуальні кроки чітко визначені законом, а задача відповідних органів і осіб полягає лише в тому, щоб чітко слідувати нормам закону. У таких відносинах переважати буде імперативний метод правового регулювання.

Приклади тих та інших процедур можна знайти в Конституції України. Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 94 Конституції України, Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду [8]. У такому разі йдеться про диспозитивну процедуру, оскільки вона передбачає право Президента України обрати варіант поведінки в рамках, вказаних Основним Законом. Однак, незважаючи на свободу президента у виборі рішення, саме прийняття того чи іншого рішення – його обов'язок. Відповідно до ч. 4 ст. 94 Основного Закону якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України (не менш як двома третинами від її конституційного складу), Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. У разі, якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом. У такому разі має місце імперативна процедура.

За порядком проведення парламентські процедури можуть бути обов'язковими і факультативними. Обов'язкові процедури завжди мають здійснюватися за умови настання певних обставин. Зазвичай вони закріплюються в імперативних нормах, у формі юридично обов'язкових правил поведінки. До таких належать процедура формування Кабінету Міністрів України, прийняття Закону про державний бюджет, складання присяги народного депутата України, інаугурація Президента України тощо. Факультативні процедури, навпаки, можуть і не проводитись. Фактично, рішення цього питання віддається на розсуд суб'єктів,

наділений свободою вибору конкретного варіанту поведінки в ситуації, що склалася. Наприклад, за загальним правилом засідання Верховної Ради є відкритими і гласними, але для розгляду окремо визначених питань за рішенням Верховної Ради, прийнятим більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, може бути проведене закрите пленарне засідання парламенту.

За терміном дії парламентські процедури можна класифікувати на строкові, порівняно строкові та безстрокові. Тривалість строкових процедур офіційно обмежена визначеним терміном (періодом часу). Можна навести такі приклади строкових процедур: чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року (ч. 1 ст. 83 Конституції України); коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України формується протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України (ч. 7 ст. 83 Конституції України); у разі невиконання народним депутатом вимог щодо непоєднування депутатського мандата з іншими видами діяльності комітет, до предмета відання якого належать питання регламенту, розглядає відповідні матеріали і подає висновок Голові Верховної Ради України, який у 10-денний строк звертається до суду про дострокове припинення повноважень цього народного депутата або повертає матеріали комітету з обґрунтуванням відмови у зверненні до суду (ч. 1 ст. 223 Регламенту Верховної Ради України).

Термін порівняно строкових процедур визначений умовно і, як правило, закінчується (починається) з настанням якої-небудь події (здійснення дії, прийняття рішення). Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 57 Регламенту Верховної Ради України, депутатські фракції формуються на першій сесії Верховної Ради нового скликання до розгляду питань про обрання Голови Верховної Ради України, створення органів Верховної Ради [9].

Час проведення безстрокових процедур не встановлено. До таких процедур належать законодавчий процес, процес надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів та інші процедури, тривалість яких нормативно-правовими актами не визначено.

За тривалістю реалізації парламентські процедури можна поділити на повні і скорочені. Скорочені відрізняються тим, що здійснюються, як правило, в окремих випадках або з метою економії часу. У зв'язку з цим тривалість дій, що здійснюються, зменшується порівняно зі звичайними строками в порядку, передбаченому законом, або деякі процесуальні дії зовсім не відбуваються. Зокрема, Регламентом Верховної Ради України передбачаються як повні парламентські процедури, так і можливість проведення скорочених процедур. Згідно зі ст. 30 Регламенту, процедура повного обговорення питань на пленарному засіданні включає: 1) доповідь народного депутата – ініціатора внесення пропозиції або

іншого суб'єкта права законодавчої ініціативи чи його представника, запитання доповідачу і відповіді на них; 2) співповідь визначеного головним комітетом чи тимчасовою спеціальною комісією співдоповідача, запитання співдоповідачу і відповіді на них; 3) виступи народних депутатів – членів головного комітету чи тимчасової спеціальної комісії з оголошенням та обґрунтуванням окремої думки, якщо вона не була надана народним депутатам разом із висновком відповідного комітету чи тимчасової спеціальної комісії; 4) виступи по одному представнику від кожного комітету, тимчасової спеціальної комісії, до яких, крім головного комітету, направлявся проект закону чи іншого акта Верховної Ради, у разі якщо висновки цих комітетів чи тимчасових спеціальних комісій не були надані народним депутатам; 5) виступи представників депутатських фракцій (депутатських груп), народних депутатів; 6) оголошення головуючим на пленарному засіданні про припинення обговорення та повідомлення про кількість промовців, які виступили і які записалися на виступ; 7) заключне слово доповідача і співдоповідача (співдоповідачів); 8) уточнення та оголошення головуючим на пленарному засіданні пропозицій, які надійшли щодо обговорюваного питання і будуть ставитися на голосування. У свою чергу, ст. 31 Регламенту закріплюється скорочена процедура обговорення питань на пленарному засіданні Верховної Ради. Відповідно до цієї статті, розгляд питань за скороченою процедурою обговорення здійснюється за рішенням Верховної Ради. Скорочена процедура обговорення включає: 1) виступ народного депутата – ініціатора внесення пропозиції або іншого суб'єкта права законодавчої ініціативи чи його представника з обґрунтуванням пропозиції; 2) виступ голови комітету або представника від головного комітету у разі розгляду питання, яке готувалося цим комітетом; 3) виступи представників двох депутатських фракцій (депутатських груп) на підтримку кожної пропозиції і представників двох депутатських фракцій (депутатських груп) не на підтримку пропозиції; 4) уточнення та оголошення головуючим на пленарному засіданні пропозицій, які надійшли і будуть ставитися на голосування; 5) виступи з мотивів голосування по одному представнику від депутатських фракцій (депутатських груп), представники яких не брали участі в обговоренні [9].

За змістом парламентські процедури можна поділити на загальні та спеціальні. Зокрема, до загальних процедур можна віднести законодавчу процедуру. У свою чергу процедура прийняття закону про державний бюджет буде спеціальною.

Висновки. В юридичній літературі склалась система різноаспектних поглядів на питання різновидів парламентських процедур, що зумовлено певною складністю зазначеного явища. Вважаємо, запропонована нами вище класифікація процедур, що здійснюються Верховною Радою України, дає змогу охопити усю їх різноманітність, розкрити юридичні властивості цих юридичних процедур, на підставі чого внести пропозиції щодо удосконалення деяких з них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сероус А.В. Парламентские процедуры и функции парламента: вопросы взаимоотношенности / А.В. Сероус // Весник Челябинского государственного университета. – 2013. – № 5 (296). – Серия «Право». – Вып. 35. – С. 26–31.
2. Тихомиров Ю.А. Терия компетентности / Ю.А. Тихомиров. – М. : Юринформцентр. – 2001. – 355 с.
3. Парламентское право России : учеб. пособ. / под ред. И.М. Степанова, Т.Я. Хабриевой. – М. : Юрист, 1999. – 392 с.
4. Современный парламент: теория, мировой опыт, российская практика / под общ. ред. О.Н. Булакова. – М. : Эксмо, 2005. – 320 с.
5. Рязанцев И. Н. Парламентские процедуры в Российской Федерации (вопросы теории и практики) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.02 «Конституционное право» / И.Н. Рязанцев. – М., 2005. – 24 с.
6. Теліпко В.Е. Конституційне та конституційно-процесуальне право України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.Е. Теліпко – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 568 с.
7. Конституційне право України / [за ред. В.Ф. Погорілка]. – К. : Наукова думка, 2002. – 734 с.
8. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. Регламент Верховної Ради України від 10.02.2010 р. № 1861-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.

УДК 342.733

АКАДЕМІЧНА СВОБОДА Й АКАДЕМІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

ACADEMIC FREEDOM AND ACADEMIC RESPONSIBILITY

Маслова Н.Г.,

*кандидат юридичних наук, викладач кафедри наукових основ управління і психології
Інституту підвищення кваліфікації, перепідготовки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

Стаття присвячена визначенню поняття «академічна відповідальність», з'ясуванню кореляцій між станом академічної свободи та академічної відповідальності, обґрунтуванню основних підходів до їх нормативного закріплення та долучення академічної відповідальності до організаційно-правового механізму забезпечення академічної свободи в умовах демократичної, правової державності.

Ключові слова: права і свободи людини, академічна свобода, академічна відповідальність, академічна спільнота, університетська автономія.

Статья посвящена определению понятия «академическая ответственность», выяснению корреляций между состоянием академической свободы и академической ответственности, обоснованию основных подходов к их нормативному закреплению и привлечению академической ответственности к организационно-правовому механизму обеспечения академической свободы в условиях демократического, правового государства.

Ключевые слова: права и свободы человека, академическая свобода, академическая ответственность, академическое сообщество, университетская автономия.

The article is focused on determining the concept of the academic responsibility, clarifying the correlation between the state of the academic freedom and academic responsibility, substantiation of the main approaches to their regulatory consolidation and including the academic responsibility into organizational and legal mechanism of ensuring academic freedom in terms of democratic, legal statehood.

Key words: human rights and freedoms, academic freedom, academic responsibility, academic community, autonomy of university.

Постановка проблеми. Проблема співвідношення свободи й відповідальності є в кількох аспектах основоположною як для функціонування навчально-наукових закладів, так і для розвитку освіти й науки загалом. Протягом останніх десятиліть академічна спільнота опинилася перед нагиском кількох злободенних дилем, що мають безпосереднє відношення до вищеназваної проблеми. Ці дилеми нерозривно пов'язані з радикальною зміною і трансформацією суспільних цінностей, що відбулась у західному суспільстві, зокрема у США та державах Західної Європи, протягом останніх 30–40 років. Звісно, зовсім не випадково, що ці десятиліття відповідають тому періоду часу, коли освіта і наука стали відігравати ключову роль у постіндустріальному

суспільстві. Саме розпад і радикальна зміна цінностей у суспільстві, що радикально оновлюється, змушує освітян і науковців самотужки шукати нові шляхи та орієнтири свого професійного пошуку.

З іншого боку, варто враховувати соціально-економічні чинники. В умовах глобальної економічної кризи традиційні джерела доходів освітньо-наукових закладів закономірно висихають, змушуючи їх всюди вишукувати способи залишитися на плаву. Навіть вища освіта, котра завжди мала ореол елітарності, нині не застрахована від цих фінансових тисків. У більшості університетів плата за навчання продовжує зростати в геометричній прогресії, і ректори стикаються з величезними проблемами, намагаючись знизити витрати і підвищити ефективність